

ПРАВА ЛЮДИНИ І БІЖЕНЦІ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 20

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

ХАРКІВ, 2004

Друге видання

Переклад українською Харківської правозахисної групи
з женевського видання Організації Об'єднаних Націй 1993 року

Ця публікація здійснена за фінансової підтримки
Європейського Союзу. За зміст публікації відповідає лише
Харківська правозахисна група, і його ні за яких обставин
не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу
This document has been produced with the financial assistance of the European
Union. The contents of this document are the sole responsibility of Kharkiv
Human Rights Protection Group and can under no circumstances be regarded
as reflecting the position of the European Union

Права людини і біженці. Виклад фактів / Харківська правозахисна група; – Харків, 2004. – 44 с.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» видається Центром прав людини при Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Вона освітлює питання прав людини, які вивчаються або викликають особливий інтерес.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» має на меті глибше знайомити широке коло читачів з основними правами людини, з тим, що робить Організація Об'єднаних Націй для їх утвердження і захисту, і з діючим міжнародним механізмом, який забезпечує їх ефективне дотримання. Публікації цієї серії розповсюджуються безкоштовно в усьому світі. Вони можуть перекладатися на інші мови, окрім офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, за умови, що їх зміст не змінюється, що організація, яка передруковує їх, інформує про це Центр прав людини в Женеві, і що цей Центр значається як джерело інформації.

ПРАВА ЛЮДИНИ І БІЖЕНЦІ

ВСТУП

Глобальна проблема біженців і осіб, переміщених всередині країни, – це одне з найскладніших питань, яке стоїть сьогодні перед світовим співтовариством. Воно є предметом активного обговорення в Організації Об'єднаних Націй, яка продовжує пошук більш ефективних засобів захисту цих дуже вразливих груп населення та надання їм допомоги.

У той час, коли одні закликають до зміцнення співробітництва й координації діяльності установ, які займаються наданням надзвичайної допомоги, інші вказують на прогалини в галузі міжнародної нормотворчості й закликають до розробки нових норм. Однак усі згодні з тим, що ця проблема має багатосторонній і глобальний характер. Тому будь-який підхід до її аналізу і будь-яке рішення повинні бути всеохоплюючими і враховувати всі її аспекти: від причин масового виходу до розробки необхідних заходів реагування в різних ситуаціях, що виникають у зв'язку з проблемою біженців, – починаючи від подання надзвичайної допомоги і закінчуючи заходами сприяння репатріації.

У триваючій дискусії ряд фактів не викликає сумнівів. Перший полягає в тому, що, хоча деяким масовим переміщенням населення і можна запобігти, жодне з них не буває добровільним. Ніхто не хоче і не прагне стати біженцем. Бути біженцем – це не просто опинитися в чужій країні. Це означає жити у вигнанні і залежати від інших щодо забезпечення такими предметами першої необхідності, як продовольство, одяг і житло.

Є широка інформація про кількість біженців у світі, є їх географічний розподіл та причини їхньої втечі. Аналізуючи інформацію за останні п'ять десятиліть, можна зробити висновок про те, що проблема біженців зазнала за цей час суттєвих якісних і кількісних змін.

З моменту свого створення Організація Об'єднаних Націй прикладала зусилля для захисту біженців у різних районах світу. У 1951 році, коли було створено Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ), його мандат поширювався приблизно на 1 млн. біженців. Сьогодні їх кількість виросла приблизно до 17,5 млн., ще на 2,5 млн. біженців поширюється мандат Близькосхідного агентства Організації Об'єднаних Націй для допомоги палестинським біженцям і органі-

---

зації робіт (БА-ПОР); крім того, нараховується 25 млн. осіб, перемішених всередині країни.

У 1951 році більшість біженців були європейцями. Сьогодні більшість складають біженці з Азії і Африки. На відміну від минулого нинішні потоки біженців все частіше набувають форму масової втечі, а не вихід окремих осіб. Зараз 80% біженців – це жінки й діти.

Причини масового виходу також стали різноманітнішими, сьогодні серед них – стихійні лиха, екологічні катастрофи та крайнє зубожіння. В результаті на багатьох нинішніх біженців не поширюється визначення, яке міститься в Конвенції про статус біженців. Воно включає жертв переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань.

Система Організації Об'єднаних Націй дуже стурбована також збільшенням в останні роки випадків масового переміщення населення всередині країни. «Особи, перемішені всередині країни», – це особи, які змушені залишити своє житло, але залишаються на території своєї країни¹. Оскільки ці особи залишаються в межах своїх власних країн, вони виявляються виключеними із нинішньої системи захисту біженців. Більшість осіб, перемішених всередині країни, знаходяться в розвинених країнах, а їх основна частина – це жінки й діти. У деяких країнах перемішені всередині країни особи складають понад 10% населення.

Становище біженців є класичним прикладом взаємозалежності міжнародного співтовариства. Він наочно показує, як проблеми однієї країни можуть безпосереднім чином відбиватися на інших країнах. Становище біженців – це також приклад взаємозалежності різних питань.

Існує очевидний взаємозв'язок між проблемою біженців і питанням прав людини. Порушення прав людини є не тільки однією з головних причин масового виходу, але й виключають можливість добровільної репатріації до тих пір, поки вони не припиняться. Порушення прав меншин і міжетнічні конфлікти все частіше стають причиною як масового виходу, так і переміщення населення всередині країни.

Ще одним аспектом взаємозв'язку між цими двома питаннями є ігнорування мінімальних прав біженців і осіб, перемішених всередині країни. Під час пошуку притулку все більша кількість осіб стикається з обмежувальними заходами, що позбавляє їх доступу до безпечних територій. У деяких випадках особи, які шукають притулку, й біженці затримуються або силоміць повертаються в ті райони, де їхнє життя, свобода і безпека

---

¹ Аналітична доповідь Генерального секретаря з питання про осіб, які перемішені в межах країни, документ E/CN.4/1992/23, с.4.

опиняються під загрозою. Деякі зазнають нападів озброєних угруповань або призиваються у збройні сили, де їх примушують воювати в лавах тієї чи іншої сторони в громадянських конфліктах. Особи, які шукають притулку, і біженці є також жертвами брутального виявлення расизму.

Біженці мають права, які повинні дотримуватися і до того, як вони звернуться з проханням про надання притулку, і під час розгляду їхніх прохань, і після їх задоволення. Повага до прав людини є необхідною умовою як для запобігання нинішніх потоків біженців, так і для вирішення проблем, пов'язаних із цим. За словами Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців Садако Огати, «ставлення до проблеми біженців повинно стати перевіркою відданості урядів і народів справі захисту прав людини».

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ І БІЖЕНЦІ

Революційні технічні зміни в галузі транспорту і зв'язку призвели в двадцятому столітті до масових переміщень через кордони людей, товарів та інформації.

Однак не всі переміщення населення у цьому столітті були добровільними. Сучасна технологія призвела також до розробки зброї масового знищення. В результаті насильство стало найпотужнішим фактором, який змушує людей кидати свою батьківщину. Дві світові війни і близько 130 збройних конфліктів з 1945 року стали причиною масових переміщень і виходу мільйонів людей у всьому світі.

Упорядники Статуту Організації Об'єднаних Націй пам'ятали про страшний досвід масового насильства та страждань населення й закликали країни, що підписали його «...позбавити майбутні покоління від лихоліття війни...». Вони запропонували Організації Об'єднаних Націй забезпечити «міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного й гуманітарного характеру», а також заохочення й розвиток «поваги до прав людини й основних свобод для всіх без різниці раси, статі, мови чи релігії».

Одним з перших питань у порядку денному Організації Об'єднаних Націй стала доля біженців, переміщених осіб, апатридів і репатріантів, які потребують допомоги, і змушених через війну кинути місце свого проживання. Ця проблема, безумовно, мала міжнародний гуманітарний характер.

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ

На своїй другій сесії у другій половині 1946 року Генеральна Асамблея заснувала Міжнародну організацію у справах біженців (МОСБ). Організація взяла на себе функції Адміністрації допомоги й відновлення Організації Об'єднаних Націй (ЮНРРА). Вона отримала тимчасовий мандат на реєстрацію, захист, переселення й репатріацію біженців.

Біженці були вихідцями майже з 30 країн, головним чином Східної Європи. З липня 1947 року по січень 1952 року МОСБ надала допомогу в переселенні понад мільйона біженців у треті країни, в репатріації 73000 людей і вжила заходів для влаштування 410000 переміщених осіб, які залишилися у своїх країнах.

Внаслідок політичної напруженості в післявоєнний період діяльність МОСБ мала суперечливий характер і здійснювалась в умовах дефіциту фінансових ресурсів. Лише 18 з 54 держав-членів робили внески в бюджет Організації. Крім того, витрати на фінансування її діяльності швидко зростали й досягли в 1951 році 400 млн. дол. США.

Незабаром стало очевидним, що для надання допомоги біженцям необхідно активізувати міжнародні зусилля в межах самої Організації Об'єднаних Націй. Тому ще задовго до завершення строку мандата МОСБ почалося обговорення питання про створення такої організації, яка б взяла на себе її функції.

УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ (УВКБ)

У своїй резолюції 319A(IV) від 3 грудня 1949 року Генеральна Асамблея ухвалила заснувати Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців. Управління було створено як допоміжний орган Генеральної Асамблеї 1 січня 1951 року спочатку на три роки.

З того часу мандат УВКБ періодично продовжувався на наступні п'ять років, і нинішній строк його дії завершується 31 грудня 1993 року. Управління надає допомогу в теперішній час понад 17 млн. біженців у різних куточках світу. Воно знаходиться в Женеві (Швейцарія) і має представництва в більше ніж 100 різних країнах. У 1991 році в ньому нараховувалось близько 2 300 співробітників, і сукупний об'єм витрат на загальні і спеціальні програми дорівнював приблизно 862,5 млн. дол. США.

Згідно із статтею 1 Статуту Управління, головне завдання Верховного комісара полягає в наданні міжнародного захисту біженцям і в пошуку остаточного вирішення проблеми біженців шляхом надання сприяння урядам для полегшення добровільної репатріації біженців або їхньої асиміляції в нових країнах. Функції Верховного комісара визначені як «зовсім аполітичні» та «гуманітарні й соціальні» по своїй суті.

Функції Верховного комісара щодо забезпечення захисту біженців викладені в Статуті і включають:

- a) сприяння укладанню й ратифікації міжнародних конвенцій про захист біженців, спостереження за їх виконанням і пропозиції поправок;
- b) сприяння виконанню заходів стосовно полегшення становища біженців і скорочення кількості біженців, які потребують захисту;
- c) сприяння зусиллям, спрямованим на заохочення добровільної репатріації біженців, або їх асиміляції в нових країнах;
- d) полегшення допуску біженців на територію різних держав;
- e) сприяння у перевезенні майна біженців; отримування від урядів інформації стосовно кількості біженців та їх становища на їхній території, а також відповідних законів і постанов;
- f) підтримка тісного контакту з урядами й міжурядовими організаціями;
- g) встановлення контакту з приватними організаціями, які займаються справами біженців;
- i) сприяння в координації зусиль приватних організацій. З часу розробки Статуту функції щодо забезпечення захисту біженців стали ще більш різноманітними.

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ НОРМИ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ БІЖЕНЦІВ

У ряді міжнародних документів установлюються й визначаються основні норми поведінки з біженцями. До найважливіших з них належать Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців від 1951 року та Протокол до неї від 1967 року, який стосується статусу біженців.

КОНВЕНЦІЯ 1951 РОКУ ПРО СТАТУС БІЖЕНЦІВ

Конвенція 1951 року, яка була підготовлена за рекомендацією заново заснованої Комісії Організації Об'єднаних Націй з прав людини, стала вісою у справі розробки норм поведінки з біженцями.

У статті 1 Конвенції подається загальне визначення терміну «біженець». Цей термін поширюється на будь-яку особу, яка «в результаті подій, що відбулися до 1 січня 1951 року, і через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань знаходиться поза країною свого громадянства і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає скористатися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства і знаходячись поза межами країни свого попереднього звичайного місця проживання в результаті подібних подій, не може або не хоче повернутися до неї внаслідок таких побоювань».

У Конвенції встановлюються мінімально необхідні норми поведінки з біженцями, в тому числі основні їх права. У ній також визначається правовий статус біженців і містяться положення про їх права на заняття, яке приносить прибуток, і соціальне опікування, про посвідчення особи і проїзні документи, про застосовуваність податків та їхнього права на вивіз свого майна в іншу країну, в яку їм надано право в'їзду для поселення.

У Конвенції забороняється висилка або примусове повернення осіб, які мають статус біженців. У її статті 33 передбачається, що «країни, які домовляються, не будуть ніяким чином висилати чи повертати біженців на кордон країни, де їхньому життю чи свободі загрожує небезпека через расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи чи політичних переконань». Стаття 34 стосується натуралізації й асиміляції біженців. В інших положеннях Конвенції розглядаються такі права біженців, як право звернутися до суду, право на освіту, соціальне забезпечення, житло і свободу пересування.

ПРОТОКОЛ 1967 РОКУ, ЯКИЙ СТОСУЄТЬСЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ

Положеннями Конвенції 1951 року могли користуватися тільки ті особи, які стали біженцями в результаті подій, що відбулися до 1 січня 1951 року. Однак далі виявилось, що потоки біженців є не тільки тимчасовим результатом другої світової війни та її наслідків.

Наприкінці 50-х років і в 60-ті роки з'явилися нові групи біженців, особливо в Африці. Ці біженці потребували захисту, якого не могли їм надати з урахуванням обмежених тимчасових рамок Конвенції 1951 року.

Протокол 1967 року поширив дію Конвенції на «нових біженців», тобто на осіб, які, підпадаючи під визначення, що міститься в Конвенції, стали біженцями в результаті подій, що відбулися після 1 січня 1951 року.

За станом на 1 квітня 1992 року 111 держав були учасницями Конвенції 1951 року та/або Протоколу 1967 року.

ІНШІ МІЖНАРОДНІ ІНСТРУМЕНТИ

Положення, які можуть стосуватися біженців, містяться і в інших конвенціях та деклараціях. Деякі з них згадуються нижче:

– **Четверта Женевська конвенція 1949 року про захист цивільного населення під час війни:** стаття 44 цієї Конвенції, мета якої полягає в захисті жертв серед цивільного населення, стосується біженців і переміщених осіб.

У статті 73 **Додаткового протоколу 1977 року** передбачається, що біженці й апатриди користуються захистом, який надається у відповідності до частин I і III Четвертої Женевської конвенції;

– **Конвенція 1954 року про статус апатридів:** під терміном «апатрид» розуміємо особу, яка не розглядається якоюсь державою через її закони як громадянин. Далі в ній викладаються нормативні положення, які стосуються статусу апатридів;

– **Конвенція 1961 року про скорочення безгромадянства:** держава-учасниця цієї Конвенції погоджується надавати своє громадянство особі, яка народилася на її території, бо інакше вона не мала б громадянства. Держава погоджується також при дотриманні деяких умов не позбавляти особу її громадянства, якщо таке позбавлення громадянства робить її апатридом. У Конвенції передбачається, що особа чи група осіб не повинні позбавлятися свого громадянства на расовій, етнічній, релігійній чи політичній підставі;

– **Декларація Організації Об'єднаних Націй від 1967 року про територіальний притулок:** у цій Декларації Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй встановлюється ряд основоположних принципів, які стосуються територіального притулку. В ній говориться, що надання територіального притулку «є мирним і гуманним актом і тому не може розглядатися ніякою іншою державою як недружній акт». У ній закріплюється основний гуманітарний принцип заборони примусового повернення і робиться посилення на статті 13 і 14 Загальної декларації прав людини, в яких передбачається, відповідно, право залишати будь-яку країну і повертатися в свою країну та право шукати притулку і користуватися цим притулком.

РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ

АФРИКА

Починаючи з кінця 50-х років зростання кількості біженців, які рятуються від війни і внутрішніх конфліктів в Африці, призвело до прийняття, за загальною оцінкою, найбільш всеохоплюючого і важливого регіонального договору, який стосується біженців. 10 вересня 1969 року Організація африканської єдності прийняла Конвенцію ОАЄ, яка регулює специфічні аспекти проблеми біженців в Африці. Головне значення цієї Конвенції полягає в тому, що в ній подається більш широке визначення терміну «біженець». Як вважали держави Африки, «цілком обгрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань» є недостатнім критерієм для того, щоб врахувати всі ситуації, які стосуються біженців Африки.

У другому пункті статті 1 Африканської конвенції передбачається, що термін «біженець» застосовується також до будь-якої особи, яка з огляду на зовнішню агресію, окупацію, іноземне панування чи події, які серйозно порушили громадянський порядок на частині чи на всій території країни її походження чи громадянства, змушена залишити своє звичне місце проживання з метою пошуку притулку в іншому місці за межами країни її походження чи громадянства».

Конвенція ОАЄ доповнює, а не дублює Конвенцію 1951 року. Окрім широкого визначення терміну «біженець», Конвенція ОАЄ регулює питання про притулок (стаття II). У ній містяться також важливі положення про добровільну репатріацію (стаття V) і про заборону підривної діяльності біженців (стаття III).

За станом на лютий 1992 року Конвенція ОАЄ була ратифікована 42 державами.

ЄВРОПА

Рада Європи прийняла декілька документів з питань про біженців. До деяких найбільш важливих належать:

- а) Європейська угода про скасування віз для біженців (від 1959 року);

---

b) резолюція 14 (1967) про надання притулку особам, які знаходяться під загрозою переслідування;

c) Європейська угода про передачу відповідальності стосовно біженців (від 1980 року);

d) рекомендації про узгодження національних процедур, які стосуються надання притулку (від 1981 року);

e) рекомендації про захист осіб, які задовольняють критеріям Женевської конвенції і офіційно не є біженцями (від 1984 року);

f) Дублінська конвенція (1990 року), в якій установлюються критерії визначення, яка держава-член несе відповідальність за розгляд прохання про надання притулку, коли заявник подав заяву про надання притулку одному чи декільком державам-членам Співтовариства.

У європейських конвенціях про видачу осіб і соціальне забезпечення також містяться положення, які стосуються біженців. Інші угоди, укладені державами-членами Європейського співтовариства, перераховані нижче.

ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА

Латинська Америка має давні традиції в галузі надання притулку. Договір про міжнародне кримінальне право, підписаний в Монтевідео в 1889 році, є першим регіональним договором, у якому розглядаються питання надання притулку. Пізніше були підписані Каракаська конвенція про територіальний притулок (у 1954 році) та інші угоди про надання притулку.

У 80-ті роки спалах громадянських конфліктів у Центральній Америці призвів до масового виходу майже 1 млн. осіб, створивши серйозні економічні й соціальні проблеми для країн, в які направлялися ці масові потоки населення.

У 1984 році ці «приймаючі» країни прийняли Картахенську декларацію про біженців, у якій установлювалися правові основи поводження з центральноамериканськими біженцями, включаючи принцип заборони примусового повернення, важливість інтеграції біженців та зусиль щодо викорінення причин, що породжують проблему біженців.

Визначення терміну «біженець» у Декларації аналогічне тому, яке подається в Конвенції ОАС, – під ним слід розуміти також «осіб, які залишили свою країну, оскільки їхнє життя, безпека чи свобода виявилися під загрозою внаслідок загального насильства, іноземної агресії, внутрішніх конфліктів, масового порушення прав людини та інших обставин, які серйозним чином порушили громадський порядок» (пункт 3 частини III).

Картахенська декларація не має обов'язкового характеру для держав. Однак вона застосовується практично цілим рядом держав Латинської Америки, і в деяких випадках її положення були включені у внутрішнє законодавство.

ПРАВА ЛЮДИНИ І БІЖЕНЦІ

Особи, які шукають притулку, і біженці володіють усіма правами й основними свободами, проголошеними в міжнародних договорах про права людини. Тому питання про захист біженців слід розглядати в ширшому контексті захисту прав людини. Створення державами після другої світової війни двох окремих організацій, які займаються відповідно питаннями прав людини й біженців, не означає, що ці питання не пов'язані одне з одним.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй у галузі прав людини й Управління Верховного комісара у справах біженців нерозривно пов'язані одне з одним у тому розумінні, що перед обома організаціями стоїть спільна мета захисту людської гідності. Програма Організації Об'єднаних Націй у галузі прав людини стосується прав окремих осіб на території держав. Організація, яка займається питаннями біженців, була створена для відновлення мінімальних прав осіб після того, як вони залишили країни свого походження. Принциповий зв'язок між проблемами прав людини й біженців породжує декілька питань:

Перш за все, хто є біженцем і які його права у відповідності до міжнародного права? Які права осіб, що шукають притулку, і які не підпадають під категорію біженців у відповідності до Конвенції 1951 року й Протоколу 1967 року? Як можна відрізнити біженців від економічних мігрантів? Чи може міжнародне співтовариство позбавити захисту осіб, які, за їхнім твердженням, не мають захисту країни свого походження?

Крім того, який саме зв'язок між порушеннями прав людини й потоками біженців? В якій мірі ці порушення є причиною масового виходу? Яким чином можуть бути порушені права біженців у період отримання ними притулку в приймаючих країнах?

Нарешті, який взаємозв'язок між репатріацією й правами людини? Чи може репатріація бути по-справжньому добровільною, коли країна походження не може або не хоче гарантувати дотримання громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав своїх громадян?

ПРАВА БІЖЕНЦІВ

Сучасна концепція міжнародного захисту зазнала поступової еволюції і зараз передбачає ряд інституційних і правових механізмів. Захист біженців і пошук довгострокових варіантів вирішення їхніх проблем – ось дві основні функції Управління Верховного комісара у справах біженців.

У практичному плані функції забезпечення міжнародного захисту включають недопущення примусового повернення, надання допомоги у розгляді запитів осіб, які шукають притулку, надання правових консультацій і допомоги, сприяння у вжитті заходів щодо забезпечення фізичної безпеки біженців, сприяння добровільній репатріації та надання відповідної допомоги; а також надання допомоги біженцям у переселенні (стаття 8 Статуту УВКБ).

Таким чином, функція міжнародного захисту має правову основу, і Верховний комісар зобов'язаний її забезпечувати. Право користуватися захистом, хоча воно і не виділене як окреме право, мається на увазі в Конвенції 1951 року та її основоположних принципах, зокрема заборони примусового повернення.

Крім того, багато загальноновизнаних прав людини прямо поширюються на біженців. До них належать право на життя, захист від катувань і поганого поводження, право на громадянство, право на свободу пересувань, право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися в свою країну, право не зазнавати примусового повернення.

Ці права поруч з іншими громадянськими, політичними, економічними, соціальними і культурними правами стосовно всіх осіб, як громадян, так і не громадян, закріплені в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, які разом складають Міжнародний білль про права людини:

а) «Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання чи вигнання» (Загальна декларація прав людини, стаття 9);

б) «Кожна людина має право шукати притулку від переслідування в інших країнах та користуватися цим притулком» (Загальна декларація прав людини, стаття 14);

«Кожна людина має право на громадянство» (Загальна декларація прав людини, стаття 15);

«Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання в межах кожної держави. Кожна людина має право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися в свою країну».

(Загальна декларація прав людини, стаття 13; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, стаття 12).

ЗАБОРОНА ПРИМУСОВОГО ПОВЕРНЕННЯ

Не всі важливі права біженців конкретно згадуються в Міжнародному біблі про права людини. Центральним елементом міжнародного захисту є право не зазнавати примусового повернення чи висилки в ситуації, яка може поставити під загрозу чие-небудь життя або свободу. Це принцип заборони примусового повернення, який закріплений у статті 33 Конвенції 1951 року.

Принцип заборони примусового повернення мав подальший розвиток у статті 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання, в якій передбачається, що «жодна держава-учасниця не повинна висилати, повертати (refouler) або видавати яку-небудь особу іншій державі, якщо існують серйозні підстави вважати, що їй може там загрозувати застосування катувань» (пункт 1). Крім того, «для визначення наявності таких підстав компетентна влада бере до уваги всі обставини, які стосуються справи, включаючи у відповідних випадках існування в даній державі постійної практики брутальних і масових порушень прав людини» (пункт 2).

БІЖЕНЕЦЬ ЧИ ЕКОНОМІЧНИЙ МІГРАНТ?

Деякі країни стверджують, що більшість осіб, які шукають притулку, є фактично не біженцями, а економічними мігрантами. Зараз тільки близько 10-20% осіб, які шукають притулку, мають у цих країнах статус біженців.

Сучасні потоки біженців відрізняються від потоків біженців під час та після закінчення другої світової війни. Причини від'їзду дуже часто бувають складними і не являються тільки результатом безпосередніх переслідувань. Особи залишають свою країну внаслідок громадянських конфліктів, масових порушень їхніх прав людини, іноземної агресії чи окупації, нестатків, голоду, хвороб і екологічних катастроф. Багато хто з них не підпадає під категорію біженців, якщо виходити із визначення, даного ООН.

Для того, щоб потрапити до цієї категорії, особа повинна бути «політичним» біженцем. У Конвенції 1951 року про статус біженця говориться про «побоювання стати жертвою переслідувань», але в ній не подається чіткого визначення цього терміна. В статті 33 Конвенції говориться про

загрозу для життя або для свободи осіб «через їхню расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи чи політичних переконань». Це визначення складне і не враховує багатьох ситуацій, в які потрапляють біженці сьогодні.

В результаті деякі країни, особливо в Африці й Латинській Америці, розширили визначення терміна «біженець». Але в багатьох інших країнах більшість заяв про надання притулку відхиляються на підставі старого тлумачення визначення 1951 року.

З точки зору прав людини така ситуація викликає велику стурбованість. Не завжди вдається провести досить чітку різницю між біженцем і економічним мігрантом. Можна твердити, що коли мова йде про загрозу для життя і свободи, то становище особи, якій загрожує смерть внаслідок голоду, не дуже відрізняється від становища іншої особи, якій загрожує свавільна страта внаслідок її політичних переконань.

Навіть без урахування цих міркувань факт залишається фактом, що незалежно від того, чи є ця особа біженцем або економічним мігрантом, громадянином чи негромадянином, чи залишає вона свою країну внаслідок переслідувань, збройних конфліктів, загрози для її життя чи крайнього зuboжіння, ця особа має мінімально необхідні права людини і має право на дотримання мінімально необхідних норм поведінки з нею.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І БІЖЕНЦІ

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПРИЧИНА МАСОВОГО ВИХОДУ

З 1980 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй і Комісія з прав людини зосередили свою увагу на шляхах запобігання масовому виходу. Комісія щороку включала питання про права людини й масовий вихід у свій порядок денний, і в ряді резолюцій вона підкреслювала зв'язок між порушеннями прав людини й потоками біженців. В останні роки Комісія розглядала також тяжке становище осіб, переміщених всередині країни.

Ці два органи в своїх різних резолюціях зверталися до Генерального секретаря з проханням підготувати доповіді про «міжнародне співробітництво з метою запобігання новим потокам біженців», призначити Спеціального доповідача, який би вивчив питання про права людини й масовий вихід, та створили Групу з 17 урядових експертів міжнародного співробітництва з метою запобігання новим потокам біженців.

Спеціальний доповідач подав своє дослідження¹ Комісії з прав людини на тридцять восьмій сесії в 1982 році.

Згідно з доповіддю, масовий вихід не тільки веде до людських злигоднів і зубожіння, але й лягає важким тягарем на міжнародне співтовариство. У світлі змінного характеру проблем біженців ті три традиційних варіанти їх вирішення, що полягають у добровільній репатріації, розселенні на місцях і переселенні в треті країни, зберігають своє значення, але до них слід додати й інші підходи.

Спеціальний доповідач указав на різноманітність і комплексний характер факторів, які спонукають до масового виходу. Однією з головних причин масового виходу він назвав порушення прав людини:

«Абсолютно ясно, що, якщо не будуть знайдені шляхи протидії відмові в правах людини або прямому порушенню цих прав, якщо не буде досягнуто справедливішого розподілу світових ресурсів, більшої стриманості й терпимості, надання кожному, незалежно від раси, релігії, членства в якій-небудь соціальній групі чи політичній партії, права бути часткою суспільства або організованим чином входити до цього суспільства в пошуках роботи, яка б задовольняла життєві умови й свободу від ворожнечі, світ буде продовжувати стояти перед проблемою масового виходу. Якщо цю проблему залишити поза увагою, вона все більше буде загрожувати миру й стабільності у всьому світі»¹.

У заключній доповіді Групи урядових експертів² також підкреслюється складний і часто взаємопов'язаний характер політичних, економічних, соціальних і природних причин масового виходу. У своїх рекомендаціях Група запропонувала Генеральній Асамблеї закликати держави-члени запобігати новим масовим потокам біженців, забезпечуючи дотримання принципів, які містяться в Статуті, зокрема утримуватися від загрози силою чи її застосування, використання мирних засобів для врегулювання спорів, сприяння у дотриманні прав людини і недопущення створення умов, які можуть призвести до виникнення масових потоків біженців, співробітництво одного з одним з метою запобігання майбутнім потокам біженців і дотримання норм міжнародного права, які б регулювали поведження з біженцями.

У відповідності до рекомендації, яка міститься в доповіді Спеціального доповідача, Генеральний секретар заснував Управління досліджень і збору інформації (УДЗІ), яке функціонувало з 1987 по 1991 рік. Це Управління координувало діяльність щодо забезпечення раннього попередження з метою запобігання новим і масовим потокам біженців, спостерігаючи за фа-

---

¹ Документ E/CN.4/1503.

¹ Там же, пункт 9.

² Документ A/41/324, додаток.

кторами, які стосуються виникнення можливих потоків біженців і переміщених осіб та схожих надзвичайних ситуацій, а також готуючи плани можливих заходів відповідного реагування. Ці функції зараз здійснюються Департаментом Організації Об'єднаних Націй з політичних питань.

Така діяльність є важливою частиною нових і всеохоплюючих підходів до запобігання масовим потокам біженців, які розглядаються міжнародним співтовариством. У межах цих підходів необхідно впливати на фактори, які лежать в основі проблем, що виникають. Все більше уваги зараз приділяється політичному й економічному становищу в країнах походження біженців, серед них внутрішнім і зовнішнім конфліктам, порушенням прав людини та рівню розвитку й стану економіки. Всі ці питання взаємопов'язані. Держави неодноразово підкреслювали, що права людини взаємозалежні і включають не тільки громадянські й політичні права, але й економічні, соціальні і культурні права. Дотримання всіх цих прав є необхідною умовою для забезпечення розвитку людини й збереження людської гідності.

Окрім діяльності щодо запобігання масовим виходам Комісія з прав людини останнім часом розглядала також тяжке становище осіб, переміщених всередині країни. У 1992 році був призначений представник Генерального секретаря, зокрема для збору інформації про права людини, пов'язані з особами, переміщеними всередині країни, і вивчення існуючого міжнародного права та норм у галузі прав людини, гуманітарних питань і біженців, а також їх застосування до осіб, які переміщені всередині країни. Доповідь представника була подана Комісії в наступному році на її сорок дев'ятій сесії¹.

У доповіді рекомендувалося створити в межах міжнародної системи всеохоплюючий механізм, який займався б проблемами переміщених осіб з урахуванням того, що аспекти цієї проблеми, які стосуються прав людини, тісно пов'язані з гуманітарними, політичними й економічними аспектами. Однією з важливих функцій цього механізму було б спостереження за ситуаціями з метою виявлення на ранньому етапі ознак переміщення населення. Створення такої системи раннього попередження могло б стати першим кроком у межах погодженої діяльності, спрямованої на полегшення страждань переміщеного населення і запобігання подальшим переміщенням.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Міжнародне співтовариство зараз визнало, що порушення прав людини є однією з основних причин масового виходу. Продовжують вживатися

---

¹ Документ E/CN.4/1993/35.

зусилля для подолання явищ, які породжують цю проблему, але все більше уваги звертається на труднощі, з якими стикаються особи, які шукають притулку, після того, як вони залишають країну свого походження. Стурбованість викликають три питання. По-перше, це тривожна тенденція не впускати на свою територію осіб, які шукають притулку. По-друге, це порушення мінімальних прав осіб, які шукають притулку, в період розгляду їхніх прохань про надання притулку, а також після отримання ними статусу біженців. Нетерпимість, расизм, ксенофобія, агресивність, міжнародні й міжетнічні протиріччя й конфлікти посилюються в багатьох районах і стосуються багатьох груп населення, особливо осіб, які шукають притулку, і біженців. По-третє, це порушення прав людини, яке все ще триває в країнах походження, і необхідність припинення таких порушень, перш ніж біженці зможуть добровільно повернутися назад.

ЗАХОДИ ОБМЕЖЕННЯ

Посилюється тенденція не впускати на свою територію осіб, які шукають притулку. Деякі уряди за умови притоку осіб, які шукають притулку, економічних мігрантів та нелегальних іноземців ввели обмежувальні заходи, які б перешкоджали в'їзду на їх територію. Ці заходи включають встановлення складних чи обтяжливих умов для отримання віз громадянами деяких країн та накладання штрафів на авіакомпанії, які перевозять іноземців, що не мають документів.

ПОГАНЕ ПОВЕДЖЕННЯ З ОСОБАМИ, ЯКІ ШУКАЮТЬ ПРИТУЛКУ

У деяких випадках не дотримуються мінімальні необхідні норми поведження з особами, які шукають притулку. Неадекватні процедури визначення того, хто є біженцем, і відмова у в'їзді в країну в аеропортах і на кордонах породжують величезні проблеми для деяких осіб, які шукають притулку. Інколи ця практика набуває таких антигуманних форм, як примусове повернення осіб, які шукають притулку, в країни походження, де є загроза їхньому життю, свободі й безпеці. Доходить до того, що судна з особами, які шукають притулку і які намагаються зійти на берег у певних районах, змушують повертати назад у море, де ці особи помирають від голоду або стають легкою здобиччю для піратів і акул.

Іншим прикладом поганого поведження є фізичне насильство, утримання осіб, які шукають притулку, протягом тривалого періоду під охоро-

---

ною і без законних на те підстав, а також суворі процедури допиту. Уряд може також не забезпечити належного захисту біженців і осіб, які шукають притулку, і в результаті вони опиняються під загрозою стати жертвою фізичного насильства, породжуваного расизмом і ксенофобією.

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ШУКАЮТЬ ПРИТУЛКУ

Проблеми осіб, які шукають притулку, не завершуються, коли вони, нарешті, перетинають кордон і проходять перший етап розгляду їхніх прохань про надання притулку, який (як уже зазначалося вище) часто пов'язаний із затриманням і/або допитом. У період розгляду їхніх заяв про надання притулку і навіть після отримання статусу біженців вони можуть стикатися з багаточисельними обмеженнями і перешкодами.

У деяких випадках біженці змушені жити в таборах і позбавлені доступу до судів і правової допомоги. Крім того, біженці можуть бути неспроможні одержати роботу, мати власне діло або придбати землю. Фактично в багатьох випадках, коли біженці не зазнають примусового повернення, вони можуть відчувати необхідність виїхати через принижуючі гідність умови життя в країнах, які їх прийняли.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ

У деяких районах біженці періодично стають об'єктами нападів і зловживань. Багато з них гинуть під час воєнних чи збройних нападів на табори й поселення біженців. Молоді чоловіки і неповнолітні часто призиваються у збройні чи повстанські формування, і їх примушують брати участь у громадянських війнах.

Напади на табори біженців були засуджені Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у багатьох резолюціях. Комісія з прав людини висловлювала також стурбованість у зв'язку з конкретними випадками, наприклад, нападами на палестинських біженців у ліванських таборах та нападами на біженців на тайландсько-камбоджійському кордоні. Особливо уразливими групами біженців є жінки й діти. У Конвенції про права дитини (від 1989 року) спеціально передбачено надання «належного захисту і гуманітарної допомоги» (стаття 22) дітям-біженцям. Значна частина біженців – це жінки. У країнах притулку вони часто стають жертвами фізичного насильства і сексуальної наруги.

БІЖЕНЦІ І БРУТАЛЬНІ ПРОЯВИ КСЕНОФОБІЇ АБО РАСИЗМУ

Останнім часом помітно зросли випадки нападів на біженців і осіб, які шукають притулку, із застосуванням насильства. Сьогодні біженці в деяких країнах, де ці явища дуже поширені, живуть в умовах постійного страху перед можливістю стати жертвою фізичного насильства і побоюються за своє життя і безпеку.

Біженці, як особливо уразлива група іноземців, часто стають головним об'єктом проявів расистської ненависті. У ході політичних дискусій у деяких країнах часто змішуються всі питання, які стосуються іноземців. Особи, які шукають притулку, біженці, економічні мігранти, імігранти й сезонні робітники часто об'єднуються в загальну категорію іноземців.

Наслідки мають троїстий характер. По-перше, неодноразово порушуються принципи захисту біженців і заборони їхнього примусового повернення. По-друге, зростає кількість випадків насильницьких дій проти біженців. По-третє, проблему біженців почали розглядати в політичному, а не в гуманітарному плані, і стали зникати кордони між іміграційною політикою і політикою в галузі біженців.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ДОБРОВІЛЬНЕ ПОВЕРНЕННЯ

Нарешті, проблеми прав людини і біженців об'єднує питання про пошук довгострокових рішень. У пункті С статті 1 Конвенції про статус біженців підкреслюється, що статус біженців не постійний, і перераховуються умови, за яких положення Конвенції більше не поширюється на відповідних осіб.

Вигнання не є ні довгостроковим, ні по-справжньому гуманітарним рішенням проблеми біженців. Ставши формою примусової розлуки з батьківщиною, вигнання – це лише тимчасове рішення. Однак репатріація може бути доцільною і мати гуманітарний характер лише тоді, коли вона здійснюється добровільно і коли забезпечується дотримання прав людини, які мають біженці.

До тих пір, поки в країнах походження продовжують порушуватися права людини, малоймовірно, щоб який-небудь біженець вирішив добровільно повернутися додому. Таким чином, необхідними умовами добровільного повернення біженців є відновлення поваги й заохочення всіх категорій прав людини та припинення збройних конфліктів у країнах походження.

ВИСНОВКИ

Проблема біженців продовжує залишатися викликом для міжнародного співтовариства. У той час, як держави, що приймають біженців, повинні й надалі виконувати свої обов'язки для забезпечення їхнього захисту і сприяти створенню умов терпимості стосовно представників інших народів, держави, з яких походять біженці, зобов'язані запобігати діям, які породжують масовий вихід їхнього населення.

У той же час світове співтовариство повинно визначити найефективніші шляхи запобігання новим потокам біженців. Слід продовжити вивчення глибинних причин цих явищ і діяльність щодо поліпшення становища. Якщо головною причиною потоків біженців є зубожіння, то одним із варіантів рішень могло б стати надання допомоги з метою розвитку чи технічної допомоги. Якщо основними причинами масового виходу є порушення прав людини, то рішення проблеми може полягати в постійному спостереженні за ходом розвитку подій з боку органів системи Організації Об'єднаних Націй з прав людини, засудженні порушень міжнародним співтовариством і призначенні спеціальних доповідачів для вивчення конкретних ситуацій та підготовки рекомендацій. Якщо причини потоків біженців – це конфлікти із застосуванням насильства, то рішення можуть бути знайдені в галузі превентивної дипломатії, у сприянні посередництву як засобу врегулювання конфліктів, а також у дотриманні положень гуманітарного права.

Однак міжнародне співтовариство завжди повинне бути готовим до дії у надзвичайних ситуаціях. У зв'язку з цим величезне значення могла б мати система раннього попередження, створена Генеральним секретарем ООН. Вона могла б грати важливу роль у з'ясуванні ситуацій, які можуть породжувати великі потоки біженців. Найефективнішим засобом реагування у надзвичайних ситуаціях завжди буде скоординований і загальносистемний підхід.

Ще одним новим викликом є проблема переміщених всередині країни осіб, які не можуть перетнути кордон і опинитися на території, де вони отримали б захист і допомогу, чого вони гостро потребують. За оцінками, у світі нараховується понад 24 млн. осіб, переміщених всередині країни. Багато з них знаходяться у відчаї, оскільки вони часто змушені залишатися в зонах бойових дій, страждають від недоїдання і не мають можливості користуватися питною водою чи медичними послугами. Проблема осіб, переміщених всередині країни, можливо, стане найбільшим викликом для міжнародного співтовариства в наступні роки.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК I

КОНВЕНЦІЯ 1951 РОКУ ПРО СТАТУС БІЖЕНЦІВ

Прийнята 28 липня 1951 року Конференцією повноважних представників з питання про статус біженців і апатридів, скликаною у відповідності до резолюції 429 (V) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1950 року.

Набрання чинності: 22 квітня 1954 року у відповідності до статті 43.

Преамбула

Високі Договірні Сторони,

беручи до уваги, що Статут Організації Об'єднаних Націй і Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю 10 грудня 1948 року, встановили принцип, згідно з яким усі люди повинні користуватися основними правами і свободами без якої б то не було стосовно цього дискримінації,

беручи до уваги, що Організація Об'єднаних Націй неодноразово проявляла своє глибоке зацікавлення до долі біженців і докладала зусиль до того, щоб забезпечити біженцям якомога ширше використання зазначених основних прав і свобод,

беручи до уваги, що бажано переглянути і об'єднати укладені раніше міжнародні угоди про статус біженців і розширити область застосування цих угод та той захист, який надається шляхом укладання нової угоди,

беручи до уваги, що надання права притулку може стати для деяких країн надмірним тягарем і що задовільне розширення проблеми, міжнародний масштаб і характер якої визнані Організацією Об'єднаних Націй, не може з цієї причини бути досягнуто без міжнародного співробітництва,

висловлюючи побажання, щоб усі держави, визнаючи соціальний і гуманітарний характер проблем біженців, вжили всіх заходів для запобігання непорозумінням між державами у зв'язку з цією проблемою,

---

відзначаючи, що Верховному комісарові Організації Об'єднаних Націй у справах біженців доручено спостереження за виконанням міжнародних конвенцій щодо захисту біженців, і визнаючи, що ефективність координації заходів, які вживаються для вирішення цієї проблеми, залежить від співробітництва держав з Верховним комісаром,

уклали нижченаведену угоду:

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1 – Визначення поняття «біженець»

А. У даній Конвенції під терміном «біженець» мається на увазі особа, яка:

1) розглядалась як біженець на підставі угод від 12 травня 1926 року і 30 червня 1928 року або ж на підставі Конвенцій від 28 жовтня 1933 року і 10 лютого 1938 року, Протоколу від 14 вересня 1939 року чи на підставі статуту Міжнародної організації у справах біженців;

постанови про відмову в праві вважатися біженцями, прийняті Міжнародною організацією у справах біженців під час її діяльності, не перешкоджає тому, щоб статус біженця надавався особам, які задовольняють вимогам, встановленим в пункті 2 цього розділу;

2) в результаті подій, що відбулися до 1 січня 1951 року, і через цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань знаходиться поза межами країни громадянства і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок побоювань; або, не маючи певного громадянства і знаходячись поза межами країни свого звичного місця проживання в результаті подібних подій, не може або не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

У тих випадках, коли яка-небудь особа є громадянином декількох країн, вираз «країна її громадянства» означає будь-яку з країн, громадянином якої вона є, і така особа не вважається позбавленою захисту країни свого громадянства, якщо без будь-якої справжньої причини, яка впливає із цілком обґрунтованих побоювань, вона не вдається до захисту однієї з країн свого громадянства.

В.

1) У цій Конвенції наведені в статті 1, розділ А, слова «події, які відбулися до 1 січня 1951 року» означають або:

а) «події, що відбулися в Європі до 1 січня 1951 року», або

б) «події, що відбулися в Європі або в інших місцях до 1 січня 1951 року»;

і кожна Договірна держава зазначає на момент підписання, ратифікації чи приєднання, якого точно із вказаних визначень вона дотримується стосовно зобов'язань, взятих нею на підставі цієї Конвенції.

2) Будь-яка Договірна держава, яка прийняла альтернативне визначення а), може в будь-який час розширити межі взятих зобов'язань шляхом прийняття альтернативного визначення б) через повідомлення Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

С. Положення цієї Конвенції не поширюються більше ніж на одну особу, яка підпадає під визначення розділу А, яка

1) добровільно знов скористалась захистом країни свого громадянства; або

2) втративши своє громадянство, знову його добровільно набула; або

3) набула нового громадянства і користується захистом країни свого нового громадянства; або

4) добровільно знову влаштувалась у країні, яку вона залишила чи поза межами якої вона перебувала через побоювання переслідувань; або

5) не може більше відмовлятися від захисту країни свого громадянства, бо обставини, на підставі яких вона вважалася біженцем, більше не існують;

положення цього пункту не застосовуються до біженців, які підпадають під визначення пункту 1 розділу А цієї статті, якщо вони спроможні назвати достатні підстави, що впливають з попередніх переслідувань, для своєї відмови користуватися захистом країни свого громадянства;

б) будучи особою, яка не має певного громадянства, може повернутися в країну свого звичного місця проживання, бо обставини, на підставі яких вона була визнана біженцем, більше не існують;

положення цього пункту не застосовуються до біженців, які підпадають під визначення пункту 1 розділу А цієї статті, якщо вони спроможні привести достатні підстави, які впливають із попередніх переслідувань, для своєї відмови повернутися в країну свого звичного місця проживання.

Д. Положення цієї Конвенції не поширюються на осіб, які зараз користуються захистом чи допомогою інших органів чи установ Організації Об'єднаних Націй, крім Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців.

У тих випадках, коли такий захист чи допомога були з якоїсь причини припинені до того як становище цих осіб було остаточно врегульовано згідно із відповідними резолюціями, прийнятими Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, ці особи автоматично набувають прав, які витікають із цієї Конвенції.

Е. Положення цієї Конвенції не поширюються на осіб, за якими компетентна влада країни, в якій вони проживають, визнає права і обов'язки, пов'язані з громадянством цієї країни.

Ф. Положення цієї Конвенції не поширюються на всіх тих осіб, стосовно яких є серйозні підстави вважати, що вони:

а) вчинили злочин проти миру, воєнний злочин чи злочин проти людства у визначенні, даному цим діянням у міжнародних актах, складених з метою вжиття заходів стосовно подібних злочинів;

б) вчинили тяжкий злочин неполітичного характеру поза межами країни, яка дала їм притулок, і до того, як вони були допущені в цю країну як біженці;

с) вважаються винними у вчиненні дій, які суперечать цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 2 – Спільні зобов'язання

У кожного біженця є зобов'язання щодо країни, в якій він знаходиться, внаслідок яких, зокрема, він повинен підкорятися законам і розпорядженням, а також заходам, які вживаються для підтримки громадського порядку.

Стаття 3 – Недопущення дискримінації

Договірні держави будуть застосовувати положення цієї Конвенції до біженців без якої б то не було дискримінації за ознакою їх раси, релігії чи країни походження.

Стаття 4 – Релігійні переконання

Договірні держави будуть надавати біженцям, які знаходяться на їх територіях, по меншій мірі такий же сприятливий статус, як і своїм гро-

---

мадянам, у свободі сповідувати свою релігію і свободу релігійного виховання власних дітей.

Стаття 5 – Права, які надаються незалежно від цієї Конвенції

Ніщо в цій Конвенції не порушує ніяких прав і переваг, наданих біженцям якою-небудь Договірною державою незалежно від цієї Конвенції.

Стаття 6 – Вираз «за тих же обставин»

У цій Конвенції вираз «за тих же обставин» означає, що біженець повинен задовольняти будь-які вимоги (включаючи вимоги, які стосуються терміну й умов перебування та проживання в країні), яким дана приватна особа повинна була б задовольняти для користування відповідним правом, якби вона не була біженцем, за винятком вимог, яким через їх характер біженець не в змозі відповідати.

Стаття 7 – Вилучення із принципу взаємності

1. Крім тих випадків, коли біженцям на підставі цієї Конвенції надається сприятливіше правове становище, Договірна держава буде надавати їм статус, яким взагалі користуються іноземці.

2. Після закінчення трирічного строку проживання на території Договірних держав усі біженці будуть звільнені від встановленої законодавчим шляхом вимоги взаємності.

3. Кожна Договірна держава буде й надалі надавати біженцям права й переваги, на які вони без будь-якої взаємності мали право в день набрання чинності цієї Конвенції стосовно даної держави.

4. Договірні держави доброзичливо поставляться до можливого надання біженцям, без будь-якої взаємності, прав і переваг окрім тих, на які вони мають право згідно з пунктами 2 і 3, і до можливого звільнення від вимог взаємності біженців, які не відповідають умовам, передбаченим у пунктах 2 і 3.

5. Положення пунктів 2 і 3 застосовуються як до прав і переваг, згаданих у статтях 13, 18, 19, 21 і 22 цієї Конвенції, так і до прав та переваг, які не передбачені в ній.

Стаття 8 – Вилучення з виняткових заходів

Виняткові заходи, які можуть бути вжиті щодо осіб, майна чи інтересів громадян іноземної держави, не будуть застосовуватися Договірними дер-

---

жавами щодо біженців, які формально є громадянами цієї держави, тільки на підставі їхнього громадянства. Договірні держави, законодавство яких не припускає застосування вираженого в цій статті загального принципу, будуть у відповідних випадках робити вилучення в інтересах таких біженців.

Стаття 9 – Тимчасові заходи

Ніщо в цій Конвенції не позбавляє Договірну державу права під час війни або при наявності інших надзвичайних і виняткових обставин вживати тимчасових заходів, які вона вважає необхідними в інтересах державної безпеки, стосовно тієї чи іншої певної особи, ще до з'ясування цієї Договірною державою, що вона дійсно є біженцем і що подальше застосування щодо неї зазначених заходів є необхідним в інтересах державної безпеки.

Стаття 10 – Безперервність проживання

1. Якщо біженець був депортований під час другої світової війни і відправлений на територію однієї з Договірних держав і там живе, то час такого примусового перебування буде розглядатися як час законного проживання в межах цієї території.

2. Якщо біженець був депортований під час другої світової війни із території однієї із Договірних держав і до набрання чинності цією Конвенцією туди повернувся з метою обжитися там для постійного місця проживання, то період проживання до і після такої депортації буде розглядатися як один безперервний період у всіх тих випадках, коли вимагається безперервність проживання.

Стаття 11 – Біженці-моряки

Якщо біженцями є особи, які звичайно служать в екіпажах кораблів, що плавають під прапором однієї з Договірних держав, то ця держава доброзичливо поставиться до поселення цих осіб на своїй території і до видачі їм проїзних документів або ж до надання їм тимчасового права в'їзду на її територію, зокрема, з метою полегшення їхнього поселення в будь-якій іншій країні.

РОЗДІЛ II

ПРАВОВИЙ СТАТУС

Стаття 12 – Особистий статус

1. Особистий статус біженця визначається законами країни його постійного місця проживання або, якщо у нього такого немає, законами країни його перебування.

2. Раніше набуті біженцями права, пов'язані з його особистим статусом, і, зокрема, права, які випливають із шлюбу, будуть дотримуватися Договірними державами після виконання, коли це необхідно, формальностей, передбачених законами даної держави, за умови, що відповідне право є одним із тих прав, які були визнані законами даної держави, якби ця особа не стала біженцем.

Стаття 13 – Рухоме і нерухоме майно

Стосовно придбання рухомого і нерухомого майна та інших пов'язаних із цим прав, а також стосовно орендних та інших договорів, які стосуються рухомого і нерухомого майна, Договірні держави будуть надавати біженцям якомога сприятливіший статус і, у всякому випадку, не менш сприятливий, ніж той, якими за тих же обставин звичайно користуються іноземці.

Стаття 14 – Авторські і промислові права

Що стосується захисту промислових прав, таких як право на винаходи, креслення і моделі, торгові марки, назви фірми, і прав на літературні, художні й наукові твори, то біженцям у тій країні, де вони мають своє звичне місце проживання, буде надаватися той же захист, що й громадянам цієї країни. На території будь-якої іншої Договірної держави їм буде надаватися той же захист, який надається на цій території громадянам країни, в якій вони мають своє звичне місце проживання.

Стаття 15 – Право асоціацій

Стосовно асоціацій, які не мають політичного характеру і які не ставлять за мету мати якусь користь, і стосовно професійних спілок Договірні держави будуть надавати біженцям, які законно проживають на їхній те-

---

риторії, найбільш сприятливий статус, який відповідає становищу громадян іноземної держави.

Стаття 16 – Право на звернення до суду

1. Кожний біженець має право вільного звернення до судів на території всіх Договірних держав.

2. На території Договірних держав, де знаходиться його звичне місце проживання, кожний біженець буде користуватися правом звернення до суду на тих же підставах, що й громадянин, зокрема в питаннях юридичної допомоги й звільнення від оплати судових витрат (*cautio judicatum solvi*).

3. Кожному біженцеві в усіх інших країнах, крім країни його звичного місця проживання, стосовно питань, згаданих у пункті 2, будуть надаватися ті ж умови, що й громадянам його звичного місця проживання.

РОЗДІЛ III

ЗАНЯТТЯ, ЯКІ ПРИНОСЯТЬ ПРИБУТОК

Стаття 17 – Робота за наймом

1. Договірні держави будуть надавати біженцям, які законно проживають на їх території, стосовно їх права працювати за наймом найсприятливіший правовий статус, яким користуються громадяни іноземних держав за тих обставин.

2. У будь-якому випадку, обмежувальні заходи щодо іноземців чи найму іноземців, які застосовуються з метою охорони внутрішнього ринку праці, не будуть застосовуватися до біженців, на яких ці заходи не поширювались в день набрання чинності цією Конвенцією стосовно відповідної Договірної держави або які задовольняють одну із таких умов:

- а) проживають у межах країни не менше трьох років;
- б) подружжя яких мають громадянство країни проживання. Біженець не може посилатися на цю постанову, якщо він покинув сімейне вогнище;
- с) одна дитина або декілька дітей яких мають громадянство країни проживання.

3. Договірні держави доброзичливо поставляться до можливості зрівняння в правах усіх біженців стосовно роботи за наймом з правами громадян, і зокрема тих біженців, які ступили на їх територію на виконання програм вербування робочої сили чи згідно з планами імміграції.

Стаття 18 – Робота на власному підприємстві

Договірні держави будуть надавати біженцям, які законно проживають на їх території, якомога сприятливіший статус, і, у будь-якому випадку, статус не менш сприятливий, ніж той, яким звичайно користуються іноземці за тих же обставин щодо права займатися самостійно сільським господарством, промисловістю, ремеслом і торгівлею, а також права засновувати торгові й промислові товариства.

Стаття 19 – Вільні професії

1. Кожна Договірна держава буде надавати біженцям, які законно проживають на її території і мають диплом, визнаний компетентною владою цієї держави, і які бажають займатися вільними професіями, якомога сприятливіший статус й, у будь-якому випадку, статус не менш сприятливий, ніж той, яким звичайно користуються іноземці за тих же обставин.

2. Договірні держави будуть вживати всіх заходів, допустимих законами та конституціями, до того, щоб забезпечити влаштування таких біженців на позаметропольних територіях, за міжнародні стосунки яких вони несуть відповідальність.

РОЗДІЛ IV

СОЦІАЛЬНА ОПІКА

Стаття 20 – Система пайків

Там, де існує обов'язкова для всього населення система пайків, яка регулює загальний розподіл дефіцитних продуктів, така система застосовується і до біженців на рівноправних підставах з громадянами країни.

Стаття 21 – Житлове питання

Оскільки житлове питання регулюється законами чи розпорядженнями або знаходиться під контролем гласної влади, Договірні держави будуть надавати біженцям, які законно проживають на їх територіях, якомога сприятливіший правовий статус і, у будь-якому випадку, не менш сприятливий, ніж той, яким звичайно користуються іноземці за тих же обставин.

Стаття 22 – Народна освіта

1. Стосовно початкової освіти Договірні держави будуть надавати біженцям ті ж правові умови, що й громадянам.

2. Стосовно інших видів народної освіти, крім початкової, зокрема можливості навчатися, визнання іноземних атестатів, дипломів і ступенів, звільнення від оплати за право навчатися і зборів коштів, а також стосовно надання стипендій Договірні держави будуть надавати біженцям якомога сприятливіший правовий статус і, у будь-якому випадку, статус не менш сприятливий, ніж той, яким звичайно користуються іноземці за тих же обставин.

Стаття 23 – Урядова допомога

Договірні держави будуть надавати біженцям, які законно проживають на їх територіях, той же статус стосовно урядової допомоги й підтримки, яким користуються їх громадяни.

Стаття 24 – Трудове законодавство і соціальне забезпечення

1. Договірні держави будуть надавати біженцям, які законно проживають на їх території, той же статус, що і громадянам стосовно наведеного нижче:

а) винагороди за працю (включаючи допомогу для сім'ї, якщо така допомога є частиною винагороди за працю), тривалість робочого дня, понаднормової роботи, оплачуваних відпусток, обмеження роботи вдома, мінімального віку осіб, які працюють за наймом, учнівства і професійної підготовки, праці жінок і підлітків користування перевагами колективних договорів, оскільки ці питання регулюються законами чи розпорядженнями або контролюються адміністративною владою;

б) соціального забезпечення (законоположень, що стосуються нещасних випадків на роботі, професійних захворювань, материнства, хвороби, інвалідності, старості, смерті, безробіття, обов'язків щодо сім'ї та інших випадків, які згідно з внутрішніми законами чи розпорядженнями передбачаються системою соціального забезпечення) з такими обмеженнями:

i) може існувати належний порядок збереження набутих прав і прав, які знаходяться в процесі набуття;

ii) закони чи розпорядження країни проживання можуть приписувати спеціальний порядок отримання повної чи часткової допомоги, пода-

---

ної повністю із державних коштів, та допомоги, поданої особам, які виконали не всі умови щодо внесків, які необхідні для отримання нормальної пенсії.

2. На право на компенсацію за смерть біженця, що стала результатом нещасного випадку на роботі чи професійного захворювання, не буде впливати та обставина, що той, хто мав користь з його праці проживає не на території Договірної держави.

3. Договірні держави будуть надавати біженцям переваги, які впливають із укладених між собою чи таких, що будуть укладені в майбутньому, угод про збереження набутих прав та прав, що знаходяться в процесі набуття, щодо соціального забезпечення із дотриманням лише тих умов, які застосовуються до громадян держав, які підписали згадані угоди.

4. Договірні держави доброзичливо поставляться до питання про надання, оскільки це можливо, біженцям переваг, що впливають із подібних угод, які кожного даного моменту можуть бути чинними між цими Договірними державами і державами, які не беруть участі в договорі.

РОЗДІЛ V

АДМІНІСТРАТИВНІ ЗАХОДИ

Стаття 25 – Адміністративне сприяння

1. Коли використання будь-якого права біженцями звичайно вимагає сприяння влади іноземної держави, до якої ці біженці не можуть звертатися, Договірні держави, на території яких проживають згадані біженці, будуть вживати всіх заходів до того, щоб таке сприяння надавалося їм владою даної держави чи якою-небудь міжнародною владою.

2. Влада чи влади, згадані в пункті 1, будуть постачати біженців чи забезпечать під своїм наглядом постачання біженців документами або посвідченнями, які звичайно видає влада іноземцям або через владу держав, громадянами яких вони є.

3. Видані таким чином документи або посвідчення будуть замінювати офіційні документи, які видає влада іноземцям або через владу тих держав, громадянами яких вони є, і будуть визнаватися дійсними, поки не доведено, що вони недійсні.

4. За винятком випадків особливих пільг, які надаються малозабезпеченим особам, за згадані в цій статті послуги може братися плата: але така плата буде помірною і буде відповідати тій, яка за аналогічні послуги береться з громадян.

Положення цієї статті не стосуються положень статей 27 та 28.

Стаття 26 – Свобода пересування

Кожна Договірна держава буде надавати біженцям, які законно перебувають на її території, право вибору місця проживання і вільного пересування в межах її території за умови дотримання всіх правил, якими звичайно користуються іноземці за тих же обставин.

Стаття 27 – Посвідчення особи

Договірні держави будуть видавати посвідчення особи біженцям, які знаходяться на їх території і не мають дійсних проїзних документів.

Стаття 28 – Проїзні документи

1. Договірні держави будуть видавати біженцям, які законно перебувають на їх території, проїзні документи для пересування за межами їх територій, оскільки цьому не перешкоджають поважні причини державної безпеки і громадського порядку; до таких документів будуть застосовуватися положення тих правил, які додані до цієї Конвенції. Договірні держави можуть видавати такі проїзні документи будь-якому іншому біженцеві, який знаходиться на їх території, вони доброзичливо поставляться, зокрема, до видачі подібних проїзних документів тим біженцям, які знаходяться на їх території і які не мають можливості отримати проїзний документ у країні свого законного проживання.

2. Проїзні документи, видані біженцям на підставі дотеперішніх міжнародних угод учасниками як таких, будуть визнаватися і розглядатися Договірними державами точно так же, якби вони були видані на підставі цієї статті.

Стаття 29 – Податки

1. Договірні держави не будуть обкладати біженців ніяким митом, зборами чи податками, крім тих чи вище тих, які за аналогічних умов беруться чи можуть братися з власних громадян.

2. Положення попереднього пункту ні в якій мірі не виключає застосування до біженців законів і розпоряджень, які стосуються зборів за видачу іноземцям адміністративних документів, в тому числі й посвідчення особи.

Стаття 30 – Вивіз майна

1. Договірні держави у відповідності до своїх законів і розпоряджень будуть дозволяти біженцям вивіз майна, привезеного ними з собою на їх територію, в іншу країну, в яку їм надано право в'їзду для поселення.

2. Договірні держави поставляться доброзичливо до клопотання біженців про дозвіл на вивіз майна, необхідного їм для поселення в інших країнах, куди їм надано право в'їзду, де б це майно не знаходилося.

Стаття 31 – Біженці, які незаконно знаходяться в країні, що дала їм притулок

1. Договірні держави не будуть накладати стягнень за незаконний в'їзд чи незаконне перебування біженців на їх території, які, прибувши звідти, де їхньому життю чи свободі загрожувала небезпека, передбачена в статті 1, в'їжджають чи знаходяться на території цих держав без дозволу, за умови, що такі біженці без зволікань самі з'являться до влади і подадуть задовільні пояснення щодо свого незаконного в'їзду чи перебування.

2. Договірні держави не будуть утискувати свободу пересування таких біженців обмеженнями, які не викликані необхідністю; такі обмеження будуть застосовуватися тільки доти, поки статус цих біженців у даній країні не врегульований або поки вони не отримують права на в'їзд в іншу країну. Договірні держави будуть надавати таким біженцям достатній строк і всі необхідні умови для отримання ними права на в'їзд в іншу країну.

Стаття 32 – Висилка

1. Договірні держави не будуть висилати біженців, які законно проживають на їх території, інакше, як з міркувань державної безпеки чи громадського порядку.

2. Висилка таких біженців буде відбуватися тільки на виконання рішень, винесених у судовому порядку. За винятком обставин, коли цьому перешкоджають поважні причини державної безпеки, біженцям буде надане право приведення на своє виправдання доказів і оскарження в належних інстанціях перед особою чи особами, спеціально призначеними належними інстанціями, а також право мати з цією метою своїх представників.

3. Договірні держави будуть надавати таким біженцям достатній строк для отримання законного права на в'їзд в іншу країну. Договірні держави зберігають за собою право вживати у зазначений термін таких заходів внутрішнього характеру, які вони вважатимуть необхідними.

Стаття 33 – Заборона висилки біженців або їх примусового повернення (в країни, з яких вони прибули)

1. Договірні держави не будуть ніяким чином висилати чи повертати біженців на кордон країни, де їхньому життю чи свободі загрожує небезпека через їх расу, релігію, громадянство, належність до певної соціальної групи чи політичних переконань.

2. Однак ця постанова не може застосовуватися до біженців, яких слід розглядати через поважні причини як загрозу для безпеки країни, в якій вони знаходяться, або засудженим вироком, що набрав чинності за вчинення особливо тяжкого злочину і які є громадською загрозою для країни.

Стаття 34 – Натуралізація

Договірні держави будуть по можливості полегшувати асиміляцію й натуралізацію біженців. Зокрема, вони будуть робити все від них залежне для прискорення діловодства щодо натуралізації і можливого зменшення зборів коштів і витрат, пов'язаних з цим.

РОЗДІЛ VI

ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ І ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Стаття 35 – Співробітництво між національною владою і Організацією Об'єднаних Націй

1. Договірні держави зобов'язуються співробітничати з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців або будь-яким іншим органом Організації Об'єднаних Націй, на який може перейти виконання його функцій; зокрема, будуть сприяти у виконанні його обов'язків щодо спостереження за застосуванням положень цієї Конвенції.

2. Для того, щоб дати можливість Управлінню Верховного комісара чи будь-якому іншому органу Організації Об'єднаних Націй, що буде виконувати його функції, подавати доповіді належним органам Організації Об'єднаних Націй, Договірні держави зобов'язуються постачати їм відомості й статистичні дані за належною формою стосовно:

-
- a) становища біженців;
  - b) втілення в життя цієї Конвенції;
  - c) чинних законів, розпоряджень і декретів або таких, що незабаром наберуть чинності щодо біженців.

Стаття 36 – Відомості про національні і законодавчі акти

Договірні держави повідомляють Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй про текст законів і розпоряджень, виданих ними з метою втілення в життя цієї Конвенції.

Стаття 37 – Укладені раніше Конвенції

Із збереженням чинності пункту 2 статті 28 цієї Конвенції дана Конвенція для договірних сторін замінює акти 5 липня 1922 року, 31 травня 1924 року, 12 травня 1926 року, конвенції 28 жовтня 1933 року і 10 лютого 1938 року та Угоду 15 жовтня 1946 року.

РОЗДІЛ VII

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 38 – Вирішення спорів

Усі спори, які виникають між учасниками цієї Конвенції стосовно її тлумачення чи застосування, і які не можуть бути вирішені іншим шляхом, на вимогу будь-якої сторони будуть передаватися до Міжнародного Суду.

Стаття 39 – Підписання, ратифікація і приєднання

1. Ця конвенція буде відкрита для підписання в Женеві 28 липня 1951 року і після цього буде депонована у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Вона буде відкрита для підписання в Європейському відділенні Організації Об'єднаних Націй з 28 липня по 31 серпня 1951 року і знову буде відкрита для підписання в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй з 17 вересня 1951 року по 31 грудня 1952 року.

2. Конвенція буде відкрита для підписання від імені всіх держав-членів Організації Об'єднаних Націй, а також від імені будь-якої іншої держави, яка отримала запрошення брати участь у Конференції повноважних представників з питання про статус біженців і апатридів, чи будь-якої

іншої держави, якій Генеральна Асамблея запропонує підписати її. Ця Конвенція підлягає ратифікації, причому ратифікаційні грамоти будуть депоновані у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Ця Конвенція буде відкрита з 28 липня 1951 року для приєднання держав, згаданих у пункті 2 цієї статті. Приєднання буде відбуватися шляхом депоновання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй акта про приєднання.

Стаття 40 – Постанови про територіальне застосування Конвенції

1. Будь-яка держава може при підписанні, ратифікації чи приєднанні до Конвенції заявити, що дія даної Конвенції поширюється на всі чи деякі території, за міжнародні стосунки яких дана держава несе відповідальність. Така заява є чинною в день набрання чинності Конвенцією для даної держави.

2. Будь-який наступний момент подібне поширення дії Конвенції повинно бути оголошено через повідомлення, адресоване Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй і набирає чинності на дев'яностий день після отримання Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй цього повідомлення або ж в день набрання чинності Конвенцією для даної держави, якщо ця дата є пізнішою.

3. Стосовно тих територій, на які при підписанні, ратифікації чи приєднанні ця Конвенція не поширювалася, кожна зацікавлена держава розглядає питання про можливість вжиття заходів, які необхідні для поширення дії цієї Конвенції на такі території, за згодою урядів таких територій там, де це необхідно через конституційні причини.

Стаття 41 – Постанови про федеративні держави

До держав федеративного чи неунітарного типу будуть застосовуватися такі положення:

а) стосовно тих статей цієї Конвенції, які підпадають під законодавчу юрисдикцію федеральної законодавчої влади, обов'язки федерального уряду будуть у зазначених межах відповідати обов'язкам сторін у цій Конвенції, які не є федеративними державами;

б) стосовно статей цієї Конвенції, які підпадають під законодавчу юрисдикцію штатів, які входять у федерацію, провінцій, кантонів, яким не обов'язково згідно з конституційним устроєм федерації вживати законодавчих заходів, федеральний уряд при першій же можливості повідомить про ці

статті відповідну владу штатів, провінцій або кантонів, додавши до цього повідомлення свій супровідний схвальний відгук;

с) федеративні держави, які є однією із сторін у цій Конвенції, на вимогу будь-якої іншої Договірної держави, переданої через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, подадуть довідку про існуючі у федерації та її складових частинах закони і практику стосовно будь-якого конкретного положення Конвенції з вказівкою на те, в якій мірі дане положення було втілене законодавчим чи іншим шляхом.

Стаття 42 – Застереження

1. При підписанні, ратифікації чи приєднанні будь-яка держава може зробити застереження до статей Конвенції, за винятком статей 1, 3 і 4, пункту 1 статті 16, статей 33 і 36-46 включно.

2. Будь-яка держава, що зробила застереження згідно з пунктом 1 цієї статті, може в будь-який час відмовитися від цього застереження шляхом повідомлення про це Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 43 – Набрання чинності

1. Ця Конвенція набирає чинності на дев'яностий день з дня депонування шостої ратифікаційної грамоти чи акта про приєднання.

Для всіх держав, які ратифікували Конвенцію чи приєдналися до неї після депонування шостої ратифікаційної грамоти чи акта про приєднання, Конвенція набирає чинності на дев'яностий день з дня депонування відповідною державою своєї ратифікаційної грамоти чи акта про приєднання.

Стаття 44 – Денонсація

1. Будь-яка Договірна держава може в будь-який час денонсувати цю Конвенцію через повідомлення про це на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

2. Така денонсація набирає чинності відповідною Договірною державою через рік з дня отримання Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй відповідного повідомлення.

3. Будь-яка держава, що зробила заяву або послала повідомлення на підставі статті 40, може в будь-який час після цього через повідомлення на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй заявити, що Конвенція не буде поширюватися на відповідну територію через рік після отримання Генеральним секретарем зазначеного повідомлення.

Стаття 45 – Перегляд

1. Будь-яка Договірна держава може через повідомлення на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй у будь-який час вимагати перегляду цієї Конвенції.

2. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй буде рекомендувати відповідні заходи, якщо у зв'язку з такою вимогою виникне необхідність вжити якихось заходів.

Стаття 46 – Повідомлення, які розсилаються Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй буде сповіщати всіх членів Організації Об'єднаних Націй і держави, які не є її членами, згадані в статті 39:

- a) про заяви і повідомлення, які надійшли на підставі розділу В статті 1;
- b) про підписання, ратифікацію чи приєднання, передбачені в статті 39;
- c) про заяви і повідомлення, передбачені в статті 40;
- d) про застереження і відмову від застережень, передбачених у статті 42;
- e) про день набрання чинності цією Конвенцією у відповідності до статті 43;
- f) про денонсацію і повідомлення, передбачені у статті 44;
- g) про вимоги перегляду, які надійшли на підставі статті 45.

На засвідчення чого нижчепідписані, будучи належним чином уповноважені, підписали цю Конвенцію від імені своїх урядів.

Здійснено в Женеві липня двадцять восьмого дня тисяча дев'ятсот п'ятдесят першого року в одному примірнику, англійський і французький тексти якого є автентичними; цей примірник депонується в архіві Організації Об'єднаних Націй, і завірені його копії пересилаються всім членам Організації Об'єднаних Націй і державам, які не є її членами, згаданими у статті 39.

ДОДАТОК ІІ

ПРОТОКОЛ 1967 РОКУ СТОСОВНО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ

Протокол був прийнятий до відома із схваленням Економічною і Соціальною Радою в резолюції 1186(XII) від 18 листопада 1966 року і прийнятий до відома Генеральною Асамблеєю в резолюції 2198 (XXI) від 16 грудня 1966 року. У тій же резолюції Генеральна Асамблея доручила Генеральному секретареві передати текст Протоколу державам, згаданим у його статті V, з метою сприяти їхньому приєднанню до Протоколу.

Набрання чинності: 4 жовтня 1967 року у відповідності до статті VIII.

Держави-учасниці цього Протоколу,
беручи до уваги, що Конвенція, яка стосується статусу біженців, підписана в Женеві 28 липня 1951 року (далі називатиметься «Конвенцією»), поширюється тільки на тих осіб, які стали біженцями внаслідок подій, що відбулися до 1 січня 1951 року,

беручи до уваги, що з часу прийняття Конвенції виникли нові ситуації, які стосуються біженців, і що саме тому біженці, яких це стосується, можуть не підпадати під дію Конвенції,

беручи до уваги бажаність того, щоб усі біженці, які підпадають під визначення, дане в Конвенції, користувалися рівним статусом незалежно від зазначеної дати 1 січня 1951 року, домовились про нижченаведене:

Стаття I – Загальні положення

1. Держави-учасниці цього Протоколу беруть на себе зобов'язання застосовувати статті Конвенції 2-34 включно стосовно біженців, які підпадають під нижченаведене визначення.

2. Для цілей цього Протоколу під терміном «біженець», за винятком випадків щодо застосування наступного пункту, мається на увазі будь-яка особа, яка підпадає під визначення статті 1 Конвенції з опущенням слів «внаслідок подій, що відбулися до 1 січня 1951 року...» та слів «...внаслідок подібних подій» у статті 1А(2).

3. Цей Протокол застосовується державами-учасницями без будь-яких географічних обмежень, за винятком випадків, коли існуючі заяви, зроблені державами, що вже є учасницями Конвенції у відповідності до статті 1В(1)

а) Конвенції, також застосовуються, якщо Протокол не буде продовжений згідно із статтею 1В(2) у відповідності до Протоколу.

Стаття II – Співробітництво національної влади з Організацією Об'єднаних Націй

1. Держави-учасниці цього Протоколу зобов'язуються співробітничати з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців або будь-якою іншою установою Організації Об'єднаних Націй, до якої може перейти виконання його функцій, зокрема, сприяти у виконанні його обов'язків щодо контролю за застосуванням положень цього Протоколу.

2. Щоб дати можливість Управлінню Верховного комісара чи будь-якій іншій установі Організації Об'єднаних Націй, до якої може перейти виконання його функцій, подавати доповіді компетентним органам Організації Об'єднаних Націй, держави-учасниці цього Протоколу зобов'язуються надавати їм на запит у відповідній формі інформацію та статистичні дані, що стосуються:

- а) становища біженців;
- б) виконання цього Протоколу;
- в) чинних чи таких, що незабаром наберуть чинності, законів, постанов і декретів, які стосуються біженців.

Стаття III – Інформація про національне законодавство

Держави-учасниці цього Протоколу надсилають Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй тексти законів і постанов, які вони можуть приймати з метою забезпечення застосування цього Протоколу.

Стаття IV – Вирішення спорів

Усі спори між державами-учасницями цього Протоколу, які стосуються його тлумачення чи застосування, і які не можуть бути вирішені іншим шляхом, передаються в Міжнародний Суд на прохання будь-якої із сторін у цьому спорі.

Стаття V – Приєднання до Протоколу

Цей Протокол відкритий для приєднання від імені всіх держав-учасниць Конвенції і будь-якої іншої держави-члена Організації Об'єднаних Націй чи члена будь-якої спеціалізованої установи або держави, якій було надіслане Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй запрошення приєднатися до Протоколу. Приєднання здійснюється шляхом

здачі на зберігання акта про приєднання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

Стаття VI – Стаття про федеративні держави

До держави федеративного або неунітарного типу застосовуються такі положення:

а) стосовно статей Конвенції, які необхідно застосовувати у відповідності до пункту 1 статті I цього Протоколу і які підпадають під законодавчу юрисдикцію федеральної законодавчої влади, зобов'язання федеральної законодавчої влади в зазначених межах відповідають зобов'язанням сторін, які не є федеративними державами;

б) стосовно статей Конвенції, які належним чином застосовуються у відповідності до пункту 1 статті I цього Протоколу і які підпадають під законодавчу юрисдикцію штатів, що входять до федерацій, провінцій чи кантонів, не зобов'язаних згідно із конституційним устроєм федерації вживати законодавчих заходів, федеральні уряди при першій же можливості доводять до відома відповідної влади штатів, провінцій чи кантонів ці статті разом із позитивною рекомендацією;

в) федеративна держава-учасниця цього Протоколу на вимогу, передану їй через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, будь-якої іншої держави-учасниці, подає довідку про діючі в федерації чи її складових частинах закони і практику стосовно будь-якого конкретного положення Конвенції, яке належним чином застосовуватиметься у відповідності до пункту 1 статті I цього Протоколу із вказівкою на те, в якій мірі дане положення було втілене в життя законодавчим чи іншим шляхом.

Стаття VII – Застереження і заяви

1. При приєднанні будь-яка держава може зробити застереження до статті IV цього Протоколу і щодо застосування будь-яких положень Конвенції у відповідності до статті I цього Протоколу, за винятком положень, які є в статтях 1, 3, 4, 16(1) і 33, за умови, що застереження держави-учасниці Конвенції, зроблені згідно з цією статтею, не поширюються на біженців, відносно яких застосовується Конвенція.

2. Застереження, зроблені державами-учасницями Конвенції у відповідності до статті 42, якщо вони не зняті, поширюються на їх зобов'язання за цим Протоколом.

3. Будь-яка держава, яка робить застереження у відповідності до пункту 1 цієї статті, може в будь-який час зняти це застереження шляхом повідомлення про це Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

---

4. Заява, зроблена у відповідності до пункту 1 і 2 статті 40 Конвенції державою-учасницею, яка приєднується до цього Протоколу, вважається такою, що її можна застосовувати і щодо цього Протоколу, якщо при приєднанні держава-учасниця не надсилає Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй повідомлення про протилежне. Положення пунктів 2 і 3 статті 40 і пункту 3 статті 44 Конвенції вважаються застосовними *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

Стаття VIII – Набрання чинності

1. Цей Протокол набирає чинності в день депонування шостого акта про приєднання.

2. Для всіх держав, які приєднуються до Протоколу після депонування шостого акта про приєднання, Протокол набирає чинності в день депонування такими державами свого акта про приєднання.

Стаття IX – Денонсація

1. Будь-яка держава-учасниця Протоколу може денонсувати цей Протокол у будь-який час через повідомлення, надіслане на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

2. Така денонсація набирає чинності для відповідної держави-учасниці через рік з дня отримання такого повідомлення Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.

Стаття X – Повідомлення, які надсилає Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй сповіщає всі держави, згадані у статті V вище, про дату набрання чинності, приєднання, застереження і зняття застережень до цього Протоколу та його денонсації, а також про заяви й повідомлення, які його стосуються.

Стаття XI – Депонування в архівах Секретаріату Організації Об'єднаних Націй

Копія цього Протоколу, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є в рівній мірі автентичними, підписана Головою Генеральної Асамблеї і Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй, депонується в архівах Секретаріату Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар передає завірени копії цього Протоколу всім державам-членам Організації Об'єднаних Націй та іншим державам, згаданим у статті V вище.

Запити надсилати на адресу:

Centre for Human Rights
United Nations Office at Geneva
8-14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland

New York Office:
Centre for Human Rights
United Nations
New York, N.Y. 10017
USA

Видання підготовлене Харківською правозахисною групою

Довідкове видання

ПРАВА ЛЮДИНИ І БІЖЕНЦІ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 20

Відповідальний за випуск *Євген Захаров*
Переклад *Ніна Кусайкіна*
Редактор *Ірина Рапп*
Художнє оформлення *Борис Захаров*
Комп'ютерна верстка *Олег Мірошніченко*

Наклад 1000 прим.

Розповсюджується безкоштовно

Замовлення надсилати на адресу:
61002, Харків-2, а/с 10430 або root@khpg.org

Харківська правозахисна група
61002, Харків, вул. Іванова 27, кв. 4
root@khpg.org
www.khpg.org

Надруковано на обладнанні Харківської правозахисної групи
61002, Харків, вул. Іванова, 27, кв. 4